

תחומין
תורה חברה ומדינה
קובץ הלכתי

ג

תשמ"ב

הוצאת

"צמת" – צוותי מדע ותורה

אלון שבות, גוש עציון, טל' 02-741442

מיסודו של **"יד שפירא"** – מפעלי הנצחה לזכרו של השר י"מ שפירא

בהשתתפות

"אריאל" – מפעלי תורה, יהדות וחברה בישראל

מיסודם של מכון הארי פישל והמדרשה הגבוהה לתורה בירושלים

לעת מצוא אמר ר' אבא לעת מצוא זקנה, צריך אדם להתפלל על זקנתו שתהא עיניו ראות⁷².
וכן: "וחשכו הראות בארובות (קהלת, יב) — אלו העיניים"⁷³.
כבר ציינתי לעיל רשימת אישים תנכיים שעניהם כהו מראות לעת זקנתם (יצחק, יעקב, עלי
אחיה השילוני). מאידך מרגישה התורה שעני משה לא כהו למרות זקנתו⁷⁴. הסיבה לעיוורון
בזקנה היא פרס ביופיה או ירוד.

(7) הסתכלות:

חכמי הקבלה והחסידות יחסו חשיבות רבה לכח ההסתכלות — לחיוב ולשלילה⁷⁵ אכן כבר
בש"ס מצינו קשר בין הסתכלות על אובייקטים שונים לבין ירידה בכוח הראייה לדוגמא: ר"א
אומר (המסתכל בדמות אדם רשע) עיניו כהות, שנאמר (בראשית כו): "ויהי כי זקן יצחק ותכהין
עיניו מראות, משום דאיסתכל בעשו הרשע"⁷⁶. ועוד "כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות —
בקשת, בנשיא ובכהנים"⁷⁷. ולעומת זאת מצינו קשר חיובי בין הסתכלות לראיה: "וכשמסתכל
(בקידוש של שבת) יתן עיניו בנרות"⁷⁸, והסביר המשנה ברורה⁷⁹ יתן עיניו בנר — והוא סגולת
רפואה לעינים שבהו ע"י פסיעה גסה, מיהו אין מודקדקין בזה כ"כ.

(8) שונות

עוד מצינו בש"ס מצבים אחדים שנחשבו כגורמים אטיולוגיים לעיוורון. (א) **בכי** — "ושבו העבים
אחר הגשם" (קהלת, יב) — "זו מאור עיניו של אדם שהולך אחר הבכי". ולהלן: "שש דמעות הן,
שלש יפות ושלש רעות — של עשן ושל בכי ושל בית הכסא רעות, של סם ושל שחוק ושל פירות
— יפות"⁸⁰; (ב) **פסיעה גסה** — "פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם,
ומהדר ליה בקידושא דבי שמשא"⁸¹. ופירש"י שם: פסיעה גסה — יותר מאמה, פסיעה בינונית —
אמה⁸². וכן מצינו עוד: "אל תרבה בהליכה — שהליכה קשה לעינים"⁸¹; (ג) "אמר לו (הקב"ה
לאיוב) הרבה נימין בראתי באדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהו שתיים
יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתיים יונקות מגומא אחת מחשיכות מאור עיניו של אדם"⁸²; (ד)

72 תנחומא מקץ, ז.

73 שבת קנ"א.

74 דברים לד, ז.

75 ראה: צימלס (הערה 64 לעיל), עמ' 44-45.

76 מגילה, כח, א. ותי' במג"א סו"י רכ"ו שדוקא להסתכל ולהתבונן ביותר בצלמו של רשע אסור, אבל ראייה בעלמא
מותר, ועוד מובא בגמ' מגילה שם, שאי הסתכלות בפני אדם רשע גורמת לאריכות ימים.

77 חגיגה טז, א. ובענין הקשת כתב באבודרהם, ברכות השבח וההדאה, ח"ל: "נשאל הרא"ש, איך מסתכלין בקשת
כשמברכין והא אמרין המסתכל בקשת עיניו כהות, והשיב דאין מסתכל כרואה, כי המסתכל מוסיף ומדקדק
בהבטתו יותר מהרואה וביחס לכהנים, כבר קבעה הגמ' חגיגה שם שדוקא בזמן שבית המקדש היה קיים גרמה
ההסתכלות על הכהנים בעת ברכתם לעיוורון משום שאז בירכו הכהנים בשם המפורש, אכן בזמננו — קבע
התוס' שם, ד"ה בכהנים — שאיסור ההסתכלות בהם הוא רק משום היסח הדעת, ובמ"ב סי' קכ"ח סק"ט כתב:
"ומדינא אינו אסור אלא בהסתכלות מרובה שיכל לבוא לידי היסח הדעת אבל ראייה קצת שרי, דוקא בזמן
המקדש שהיו מברכים בשם המפורש והשכינה היתה שורה על ידיהם היה אסור אפילו ראייה קצת משא"כ בזמננו,
ומי' נהגין גם עכשיו זכר למקדש שלא להביט בהם כלל". ולכאורה קצת צ"ע דברי המ"ב עפ"י האבודרהם בשם
הרא"ש (בהע' 77 לעיל) והמג"א (הע' 76 לעיל) שהסתכלות משמעה הבטה יתירה ולא ראייה קצת — וכאן כתוב
הסתכלות — כמו ביחס לקשת ולאדם רשע ומגיל למ"א לאסור ראייה קצת בזמן שביהמ"ק היה קיים וי"ל.

78 שבת קנ"א, ב.

79 שבת ק"ג, ב. וראה עוד ברמ"א אור"ח סי' רע"א, י' ובמ"ב שם סקמ"ח.

80 וראה עוד במג"א סי' שא, סק"ב.

81 כתובות ק"א, א. מענינת הקביעה המדעית שהגדלת המהירות הזוויתית בין המשקיף לבין העצם הנשקף, גורמת
לירידה בחדות הראייה (ראה: Sun Ophth of 7: 83, 1962) דבר המסביר את השקפת חז"ל בנידון.

82 ב"ב טז, א. וראה במהרש"א ח"א שם ד"ה איוב בסערה, ובפירושו המהר"ל לאגרות השי"ס על הגמ' כאן ואין הסבר
פזיולוגי מניח את הדעת לגמרא זו.

עיוורון מוחי — "הכהו על מוחו וירדו מים וחיפו את עיניו"⁸². (ה) **רעלים חיצוניים** — "האי מאן
דבעי דלסתמייה לעיניה — ליכחול מארמאי" (נידה נה, ב).

מבחינה רפואית מתחלקות הסבות לעיוורון לכמה קבוצות. הקבוצה הגדולה ביותר היא **מסבה
בלתי ידועה** — 50% ממקרי העיוורון בארצות מפותחות וכ-75% — בארצות מתפתחות (מספר
גבוה זה נובע כנראה ממיעוט רופאי העינים ואמצעי האיבחון בארצות אלו)⁸³. הסבות הידועות
לעיוורון שונות בשכיחותן בין הארצות המפותחות למתפתחות. **בארצות המתפתחות** הסבות
השכיחות לעיוורון הן זהומיות, תזונתיות וירוד (Cataract). כך שמרבית מצבי העיוורון בארצות אלו
ניתנות למניעה או לתיקון כירורגי.

בין הסבות השכיחות בארצות המתפתחות יש למנות את המצבים הבאים: גרענת (Trachoma)
— 400-500 מליון אנשים בעולם נגועים במחלה זהומית זו, ומתוכם 2 מליון עיוורים מסבה זו.
מזהם זה עדיין אנדמי באפריקה הצפונית, מזרח אגן הים התיכון וחלקים מאסיה, אפריקה
ואמריקה הלטינית.

Xerophthalmia — יובש הקרנית. נגרם לרוב עקב מחסור תזונתי בויטמין A. זוהי סיבה מרכזית
לעיוורון של ילדים מתחת לגיל בית הספר.

Onchocercosis — מחלה טפילית, שכיחה במיוחד באפריקה המערבית. כ-20 מיליון אנשים
נגועים במחלה זו, ומתוכם כחצי מליון סובלים מירידה משמעותית בכוח ראייתם. טפיל זה
פוגע במיוחד בגברים מבוגרים.

ירוד (Cataract) — סיבה לעיוורון בעלת ממדים נרחבים בארצות מתפתחות מספרים מדויקים לא
ידועים.⁸⁴

בארצות המפותחות הסבות לעיוורון שונות הן וברובן לא ניתנות למניעה או לריפוי. בארה"ב סדר
השכיחות — לפי סקרים שונים — של הסבות לעיוורון הוא כדלקמן:

מחלות רשתית; ירוד; גלאקומה; מחלות עצב הראייה.

סבות פחות שכיחות כוללות את המצבים הבאים:

Retrolental fibroblastosis; מחלות קרנית; דלקת הדמית (Uveitis).

סבות נדירות יותר כוללות את המצבים הבאים:

חבלות עיניים; עיוורון מלידה; גידול עיניים; מחלות תורשתיות-ניווניות.

1. תחושות מיוחדות של העיוור:

כפיצוי על חוסר הראייה ידועה העובדה שהעיוור ניחן בכשרון לפתח חושים אחרים במדה רבה
יותר מאנשים הרואים. זהו מעין מנגנון הגנה המסייע לעיוור בקיומו הפיזי.

חז"ל ציינו תחושות מיוחדות כאלה ולהלן מספר דוגמאות.

(1) תינוק סומא מכיר את אמו בריח ובטעם (כתובות ס, א);

(2) העור מכיר את אשתו עפ"י קולה (גיטין כג, א);

(3) לעור זכרון טוב — חז"ל מספרים על עיוורים שהיו מסדרים בע"פ את הברייתות לפני

האמוראים (ראה לעיל אות ד' ס"ק 2);

⁸² תוספתא ב"ב ט, ט.

⁸³ הערה 34 לעיל — H. Goldstein.

⁸⁴ WHO Tech Rep Ser, No. 518 — The Prevention of Blindness, Geneva, 1973.